

Pembangunan Modal Insan: Kajian Kes Program Tunas Niaga Terengganu

Development of Human Capital: A Case Study of the Program Tunas Niaga in Terengganu

WAN MOHD ZAIFURIN WAN NAWANG, NOR HAYATI SA'AT & IBRAHIM MAMAT

ABSTRAK

Program Tunas Niaga ialah satu program pembangunan modal insan untuk memberikan kesedaran kepada pelajar sekolah menengah mengenai kepentingan keusahawanan dalam ekonomi negara. Program ini bukan sahaja boleh memberi pengetahuan dan kemahiran keusahawanan kepada pelajar; malah membantu mereka membuat peralihan kerjaya selepas menamatkan program dan pengajian mereka. Justeru, kajian ini bertujuan untuk mengukur pengetahuan dan kemahiran keusahawanan pelajar sekolah menengah yang mengikuti Program Tunas Niaga. Kajian ini memilih kaedah kuantitatif dengan menggunakan instrumen untuk mengetahui tahap pengetahuan dan kemahiran keusahawanan pelajar. Di samping itu, kaedah temu bual tidak berstruktur pula digunakan untuk mengetahui masalah yang dihadapi pelajar ketika mengikuti Program Tunas Niaga dan kaedah penyelesaiannya. Seramai 379 orang pelajar yang menjadi peserta Program Tunas Niaga di negeri Terengganu terlibat dalam kajian ini. Hasil kajian mendapati pelajar menyatakan mereka mendapat pengetahuan dan kemahiran keusahawanan setelah mengikuti Program Tunas Niaga. Keputusan ujian Post Hoc ANOVA Tukey pula mendapati wujud perbezaan pengetahuan keusahawanan antara peserta Program Tunas Niaga yang mempunyai bapa bekerja dengan kerajaan dan swasta. Selain itu, kajian ini mendapati wujud beberapa buah sekolah menengah yang masih tidak aktif menjalankan Program Tunas Niaga dan ada peserta gagal menghadiri program ini kerana sibuk membuat tugas lain. Masalah ini tidak dapat membantu menyuburkan potensi dan bakat pelajar sekolah kerana menyulitkan mereka untuk terlibat dalam aktiviti Program Tunas Niaga. Diharapkan kajian ini mampu merangsang pihak pengelola Program Tunas Niaga dan pengeraknya agar dapat memainkan peranan lebih aktif dalam mengadakan aktiviti-aktiviti keusahawanan sekolah supaya pelajar mampu melakukan kerja sehingga menghasilkan nilai ekonomi.

Kata kunci: Modal insan; Program Tunas Niaga; pelajar sekolah menengah; pendidikan keusahawanan; kerjaya keusahawanan

ABSTRACT

Program Tunas Niaga is a program for the development of human capital by inculcating awareness about the importance of entrepreneurship in the national economy to secondary school students. This program does not only provide knowledge and entrepreneurial skills to students, but also help them to make career transition after completing the program and their studies. Thus, this paper aims to measure the knowledge and entrepreneurial skills of secondary school students who have participated in the Program Tunas Niaga. This study chose quantitative methods using instruments to measure the level of knowledge and entrepreneurial skills of students. In addition, an unstructured interview method is used to find out the problems faced by students and methods of solving the problems when they participated in the Program Tunas Niaga. A total of 379 students who participated in the Program Tunas Niaga in the State of Terengganu were involved in this study. The study found that students agreed they have gained the knowledge and skills of entrepreneurship after joining Program Tunas Niaga. Results of the ANOVA post hoc Tukey test also found significant differences, with regards to the entrepreneurial knowledge, between students whose fathers are working in government and private sectors. In addition, the study also found that there are a few schools that are not actively running the program and a few participants failed to attend the program because they were busy with other assignments. These problems would not nourish the potential and talents of students as they faced difficulties to participate in the activities of the Program Tunas Niaga. It is hoped that this study will be able to stimulate the organizers of the Tunas Niaga Program and its movers to play a more active role in conducting school entrepreneurial activities so that students can do work to produce economic value.

Keywords: Human capital; Program Tunas Niaga; secondary school students; education entrepreneurship; entrepreneurial career

PENGENALAN

Pembangunan Pendidikan Malaysia daripada tahun 2001 hingga 2010 dirangka oleh kerajaan untuk memastikan semua rakyat terutama generasi muda mendapat pendidikan di peringkat prasekolah, rendah, menengah dan Institusi Pengajian Tinggi (IPT). Di samping itu, kerajaan jugamenyediakan kurikulum dan kokurikulum yang lengkapsupaya potensi, bakat dan minat generasi muda di bangkusekolah menengah dapat dikembangkan (Kementerian Pendidikan Malaysia 2001). Dalam masa yang sama, kerajaan melaksanakan pendidikan keusahawanan di bawah Rangka Rancangan Jangka Panjang Ketiga (RRJP Ke-3) sebagai salah satu strategi untuk menggalakkan pelajarsekolah menengah supaya menceburi kerjaya keusahawanan dan dapat mencapai matlamat pewujudan Masyarakat Perdagangan dan Perindustrian Bumiputera menjelang tahun 2020 (Unit Perancang Ekonomi 2001).

Kerajaan menerusi Kementerian Pelajaran melaksanakan pengajaran mata pelajaran di sekolah, kursus pendek dan program latihan berkaitan keusahawanan kerana yakin usahawan boleh dilahirkan melalui Pendidikan (Nor Aishah & Yap 2002).Oleh itu, pelajar sekolah di peringkat menengah rendah daripadatingkatan satu hingga tiga dibenarkan mengambil mata pelajaran Kemahiran Hidup Bersepadu (KHB) seperti Perdagangan dan Keusahawanan (Kementerian Pelajaran Malaysia, 2008a).Manakala pelajar sekolah di peringkat menengah atas daripadatingkatan empat hingga enam boleh mengambil mata pelajaran elektif seperti Pengajian Keusahawanan(Kementerian Pelajaran Malaysia, 2008b).

Selain itu, kerajaan juga memperkenalkan program kokurikulum keusahawanan di sekolah menengah menerusi pengenalan Program Usahawan Muda dan sebagainya. Program ini bukan sahaja menjadi pelengkap kepada kurikulum sedia ada, malah memberi pendedahan kepada pelajar sekolah mengenai kerjaya keusahawanan. Dalam masa yang sama, penekanan diberikan kepada usaha memupuk pelajar sekolah supaya mempunyai budaya, kecenderungan dan menjadikan kerjaya keusahawanan sebagai satu pekerjaan pilihan selepas menamatkan persekolahan (Ura et al. 2010). Kerajaan melaksanakan program berkaitan keusahawanan kerana mahu mengubah pemikiran generasi muda daripada bergantung pekerjaan di sektor awam atau swasta kepada bekerja sendiri. Kerajaan juga memberi galakkan kepada generasi

muda supaya memulakan perniagaan sendiri tanpa mengharapkan bantuan daripada orang lain untuk menyara diri dan keluarga. Program ini mampu membantu kerajaan mengurangkan pengangguran dalam kalangan generasi muda dan seterusnya menghakis budaya makan gaji dalam kalangan mereka (Norfadhilah & Halimah 2010).

Sehubungan dengan huraian di atas, kajian ini memberikan tumpuan kepada generasi muda iaitu pelajar sekolah menengah yang menyertai kegiatan kokurikulum keusahawanan melalui penglibatan mereka dalam Program Tunas Niaga dahulu dikenali sebagai Program Usahawan Muda di Negeri Terengganu. Kepelbagaian kemudahan perniagaan dan pengajaran keusahawanan telah diberikan kepada pelajar sekolah menengah yang mengikuti program ini supaya mereka dapat menjana pendapatan sendiri di samping menimba pengalaman sebenar menguruskan syarikat. Kesan sosial dan ekonomi akibat pengenalan program ini di sekolah dapat dijelaskan berdasarkan kepada kejayaan peserta membangunkan kekuatan dirisebagai insan yang mampu meringankan beban keluarga dan membawa pembangunan komuniti serta negara. Pembangunan sosial dan ekonomi tidak mampu bergerakke hadapan tanpa wujudnya insan yang berilmu dan berkemahiran daripada generasi muda.Kajian ini mempunyai empat objektif iaitu untuk mengetahui: (i) profil demografi responden yang mengikuti Program Tunas Niaga; (ii) pengetahuan dan kemahiran keusahawanan dalam kalangan responden; (iii) perbezaan pengetahuan dan kemahiran keusahawanan mengikut profil demografi responden; dan (iv) masalah responden ketika mengikuti Program Tunas Niaga dan penyelesaiannya.

SOROTAN LITERATUR

PROGRAM TUNAS NIAGA

Program Tunas Niaga dahulunya dikenali sebagai Program Usahawan Muda merupakan satu pendekatan pembudayaan keusahawanan kepada pelajar sekolah menengah. Program ini telah diperkenalkan kerajaan pada tahun 1989 dengan melibatkan Sekolah Menengah Petaling dan Sekolah Menengah Vokasional di Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur. Pada ketika itu, Unit Penyelarasan Pelaksanaan, Jabatan Perdana Menteri mengendalikan program ini. Kemudian, program ini telah diletakkan di bawah kendalian Kementerian

Perusahaan Awam mulai tahun 1990. Pada tahun 2005, kerajaan memperluas skop tugas dan menukarkan nama Kementerian Perusahaan Awam kepada Kementerian Pembangunan Usahawan dan kemudiannya menjadi Kementerian Pembangunan Usahawan dan Koperasi. Manakala di peringkat negeri, 13 buah Perbadanan Kemajuan Ekonomi Negeri dilantik sebagai penasihat dengan kerjasama Jabatan Pelajaran dan Jabatan Hal Ehwal Agama Islam Negeri. Dalam masa yang sama, pihak Majlis Amanah Rakyat menyelaraskan kegiatan program ini di semua Maktab Rendah Sains Mara di seluruh negara.

Namun, Kementerian Pembangunan Usahawan dan Koperasi telah dibubarkan pada tahun 2009 dan program ini dipindahkan di bawah tanggungjawab Kementerian Perdagangan Antarabangsa dan Industri. Dalam tempoh Rancangan Malaysia Kesepuluh (2010-2015) tiada lagi peruntukan disalurkan kepada Perbadanan Kemajuan Ekonomi Negeri. Bagaimanapun, Perbadanan Kemajuan Ekonomi Negeri tetap meneruskan aktiviti program ini kerana modus operandinya mampu memberi impak positif kepada peserta untuk jangka masa yang panjang. Program ini memberi pendedahan dan pengalaman kepada pelajar sekolah tentang penubuhan sistem dan pembubaran syarikat mengikut model koperasi. Pelajar terlibat di dalam program latihan secara "hands-on" selama sembilan bulan di sekolah mereka. Pada penghujung latihan tersebut, pelajar akan membentangkan akaun untung rugi syarikat. Program ini telah disertai seramai 11,016 orang pelajar dari 56 buah sekolah di Negeri Terengganu.

Antara komponen program ini adalah seperti berikut: (i) mengadakan mesyuarat jawatankuasa penyelarasan program peringkat negeri; (ii) memberi taklimat program kepada Jabatan Pelajaran Negeri dan daerah serta pengetua sekolah terpilih; (iii) kursus TOT untuk guru pembimbing (iv) kursus kecemerlangan Ahli Lembaga Pengarah (mengikut zon); (v) seminar pembudayaan keusahawanan kepada peserta (mengikut zon); (vi) karnival jualan; (vii) operasi perniagaan syarikat Program Tunas Niaga di sekolah; (viii) Kem Usahawan Remaja; (x) program simulasi/lawatan sambil belajar; (xi) Konvensyen Program Tunas Niaga Peringkat Negeri; dan (xii) Konvensyen Program Tunas Niaga Peringkat Nasional. Program pembudayaan ini mempunyai potensi untuk menarik masyarakat terutamanya generasi muda memilih keusahawanan sebagai kerjaya pilihan mereka. Dalam masa yang

sama, program ini dapat memenuhi agenda kerajaan untuk memartabat dan memantapkan ekonomi negara pada masa hadapan. Justeru itu, program ini mempunyai objektif pelaksanaan seperti berikut: (i) memupuk dan membentuk budaya keusahawanan dalam kalangan pelajar sekolah menengah; (ii) meningkatkan kemahiran dan pengetahuan bagi memula dan melaksanakan perniagaan yang berkesan; (iii) menyediakan peluang pembelajaran keusahawanan melalui pengalaman; (v) menjadikan keusahawanan sebagai satu kerjaya pilihan; dan (vi) melahirkan usahawan yang berdaya tahan, boleh bersaing dan maju. Pada ketika ini Program Tunas Niaga telah diletakkan di bawah Kementerian Kewangan Malaysia.

PEMBANGUNAN MODAL INSAN PELAJAR MENERUSI PROGRAM TUNAS NIAGA

Pembangunan modal insan menjadi strategi utama untuk melonjakkan pembangunan negara sejak Rancangan Malaysia Kesembilan (2006-2010). Justeru itu, pembentukan individu yang berketrampilan di tempat kerja merupakan tanda aras utama dalam usaha membangunkan sumber tenaga manusia. Teras pembangunan modal insan ialah pembentukan nilai-nilai murni seperti kejujuran, berintegriti, berdaya saing, di samping mementingkan pencapaian akademik. Program pembentukan individu dan kumpulan ini dipertanggungjawabkan kepada pihak institusi pendidikan seperti sekolah. Menurut Haryati et al. (2009) pembangunan modal insan sering berkisar mengenai penyediaan pendidikan yang disediakan oleh pihak kerajaan menerusi institusi untuk memberikan pengetahuan dan kemahiran kepada sekelompok individu. Program pendidikan yang dikelolakan institusi akan melatih, memberi ceramah, mengadakan kursus dan sebagainya kepada sekelompok individu adalah mengikut keperluan semasa supaya berjaya menempatkan diri dalam pasaran pekerjaan. Namun, realiti generasi muda hari ini mempunyai jiwa yang miskin dari segi pengetahuan dan kemahiran kerana mereka terlibat dengan gejala lumba haram, penagihan dadah dan sebagainya. Mohamad Kamil dan Rahimin Affandi (2009) mengatakan mereka terjerumus ke dalam aktiviti negatif kerana tidak mempunyai budaya ilmu yang sihat. Salah satu punca keadaan ini berlaku adalah disebabkan kelemahan tabiat membaca kerana mereka mengutamakan bahan bacaan hiburan dan lucu yang tidak mampu membentuk minda dan daya intelektual.

Pelaburan dalam pembangunan modal insan melalui pendidikan memberi pulangan positif kerana pekerja terlatih menerima gaji yang lumayan. Kesan positif pekerja terlatih adalah berjangka panjang iaitu melalui peningkatan produktiviti pekerja dan pertumbuhan ekonomi negara. Pertumbuhan ekonomi yang pesat dapat memainkan peranan penting dalam pelaburan modal insan. Maka bagi memastikan modal insan dilaburkan dengan berkesan, kerajaan memperkenalkan program pendidikan untuk mengatasi masalah negatif di samping melahirkan insan yang mempunyai pengetahuan dan kemahiran. Antara aspek yang boleh difokuskan kerajaan untuk meningkatkan keupayaan manusia dan melahirkan modal insan menurut Schultz (1971) ialah: (i) mengadakan latihan di tempat kerja atau "on the job training;" (ii) menyediakan pendidikan formal di peringkat rendah, menengah dan tinggi; dan (iii) melaksanakan program pembelajaran kepada golongan dewasa. Aspek tersebut adalah bentuk pelaburan yang perlu dilaksanakan oleh kerajaan dengan kerjasama pihak industri dan syarikat untuk melahirkan modal insan cemerlang. Namun begitu, kesemua ini memerlukan pendidikan dan latihan yang mengambil masa lama supaya individu mempunyai pengetahuan dan kemahiran dengan pekerjaannya. Justeru itu, pendidikan merupakan komponen yang penting dalam pembangunan modal insan negara (Mohd Fauzi & Mohd Khairul Naim 2012).

Pendidikan boleh mengubah dan membentuk tingkah laku diriseseorang individu. Pendidikan memberi kesan kepada kognitif, psikomotor dan afektif individu kerana kajian yang dijalankan oleh Suraiya et al. (2018) mendapati aktiviti keusahawanan di sekolah dapat meningkatkan pengetahuan dan kemahiran pelajar mengenai perniagaan. Pembabitatan pelajar dalam aktiviti keusahawanan juga menjadi pelengkap kepada diri mereka untuk mempelajari ilmu mengurus perniagaan. Justeru itu, wujud keperluan untuk membangunkan simulasi yang menyamai realiti keusahawanan supaya dapat membina kemahiran mengurus syarikat dalam kalangan generasi muda dengan lebih berkesan. Hal ini kerana menurut Noorazman et al. (2019) individu yang berhasrat menjadi usahawan berjaya perlu ada kesediaan keusahawanan mencukupi berkaitan pengetahuan dan kemampuan. Usahawan perlu bersedia secara fizikal dan mental dengan mempunyai kemahiran berfikir kreatif, kesanggupan mengambil risiko

dan bijak membuat keputusan. Esmalaily dan Norasmah (2019) pula mengatakan individu yang berhasrat menjadiahawanan perlulah mempunyai pengetahuan, kreativiti dan hubungan sosial baik dengan semua lapisan masyarakat. Perkara ini perlu bagi memastikan produk kekal lama dalam pasaran.

Menurut Tie et al. (2019) kerajaan Malaysia telah melaksanakan pelbagai usaha untuk menggalakkan penglibatan dan melahirkan pelajar mempunyai aspirasi terhadap kerjaya keusahawanan. Oleh itu, pelajar yang mempunyai persepsi positif terhadap faedah dan hasil kerjaya keusahawanan boleh menyebabkan mereka memilih pekerjaan tersebut. Afiah dan Nor Aishah (2019) mengatakan pendidikan keusahawanan di sekolah telah lama menjadi usaha pihak kerajaan untuk meningkatkan penyertaan pelajar lepasan sekolah dalam kerjaya keusahawanan. Manakala kajian yang dijalankan oleh Wan Mohd Zaifurin dan Ibrahim (2019) mendapati penglibatan pelajar sekolah menengah dalam pendidikan keusahawanan memberi pendedahan dan pengalaman awal yang berguna kepada mereka untuk mengetahui secara lebih mendalam tentang kerjaya keusahawanan. Program ini membantu dan memberi peluang kepada pelajar sekolah menengah berniaga tanpa modal yang banyak sebelum beralih kepada keusahawanan.

Kajian yang dijalankan oleh Yap dan Nor Aishah (2019) pula mendapati pendidikan keusahawanan menerusi Program Tunas Niaga dapat memupuk budaya keusahawanan dalam kalangan pelajar sekolah menengah. Program ini menjalankan aktiviti keusahawanan untuk meningkatkan kemahiran dan pengetahuan pelajar tentang cara memula dan menjalankan perniagaan yang berkesan. Program Tunas Niaga menjadi platform untuk pelajar belajar ilmu keusahawanan dengan lebih baik dan juga menghasilkan banyak pengalaman bermakna bagi mereka. Program Tunas Niaga juga mendorong pelajar untuk terlibat dalam keusahawanan secara sukarela. Menurut Wan Mohd Zaifurin dan Ibrahim (2020) usaha pihak kerajaan menggalakkan pelajar sekolah menengah agar melibatkan diri dalam kerjaya keusahawanan melalui pendidikan sangat penting berbanding menggesa rakyat umum menjadi usahawan. Usaha ini membolehkan pelajar berpeluang melalui proses pendidikan keusahawanan dan melahirkan usahawan muda yang berilmu seterusnya dapat menambah kemunculan syarikat perniagaan baharu pada masa hadapan. Hui et al. (2020) mengatakan pendidikan bercorak pengetahuan dan kemahiran sangat penting bagi

sesebuah negara kerana dapat mengurangkan pengangguran dalam kalangan generasi muda yang secara tidak langsung akan menyumbang kepada pertumbuhan ekonomi.

KEPENTINGAN PROGRAM TUNAS NIAGA KEPADA PESERTA

Kepentingan Program Tunas Niaga kepada pesertanya adalah bersesuaian dengan pelan untuk mewujudkan Masyarakat Perdagangan dan Perindustrian Bumiputera. Program ini dilihat mampu menjadi pemangkin dalam usaha menggalakkan bumiputera untuk bergiat aktif dalam kerjaya keusahawanan. Berdasarkan laporan yang dikeluarkan oleh Perbadanan Memajukan Iktisad Negeri Terengganu (2012) melibatkankajian kumpulan penyelidik perunding dari Universiti Kebangsaan Malaysia (2010) mendapati Program Tunas Niaga mampu memberi kesan yang positif selari dengan matlamatnya untuk jangka masa panjang kerana sebahagian besar (60 peratus) peserta mula mengetahui tentang kerjaya keusahawanan. Aktiviti-aktiviti yang dijalankan program ini sentiasa diberi penambahbaikan mengikut penerimaan semasa bagi pelajar dan modulnya turut digunakan di peringkat Institut Pengajian Tinggi tempatan (Perbadanan Memajukan Iktisad Negeri Terengganu 2012).

Program ini juga sangat berguna kepada pelajar yang menjadi peserta kerana mereka boleh menjalankan kegiatan perniagaan di luar kelas dan sekolah melalui kiosk jualan dan seminar. Selain itu, perlantikan peserta menganggotai Ahli Lembaga Pengarah Syarikat di sekolah masing-masing secara langsung dapat mencungkil bakat kepimpinan mereka. Hal ini memerlukan peserta mengimbangi tugas akademik dan program yang diberikan kepada mereka. Justeru, pembahagikan masa mengikut tugas secara teratur sangat penting kerana dapat memberikan ruang kepada peserta untuk menyumbang idea dan keringat dalam syarikat milik mereka. Kelemahan menguruskan syarikat dan perniagaan akan dapat diatasi ketika sesi mesyuarat untuk memperbaiki kelompangan yang ada. Mesyuarat ini dapat memberi peluang kepada peserta untuk melahirkan idea mengenai cara menguruskan syarikat dengan lebih baik dan melakukan gerak kerja berkumpulan supaya aktiviti boleh berjalan secara berkesan. Ini bermakna pada usia muda, pelajar telah berpeluang menjawat jawatan dan menjadi pemegang saham dalam

syarikat, menyediakan laporan tahunan, melakukan promosi jualan dan lain-lain lagi. Jika bakat kepimpinan ini tidak dicungkil dan dibentuk dengan baik, maka pelajar yang mungkin dilahirkan bijak gagal berkembang untuk menjadi seorang insan berbakat pada masa hadapan.

Hasil kajian Zarina (2016) mendapati sebahagian besar (86 peratus) usahawan wanita di Pulau Pinang dalam kajiannya adalah pemegang Sijil Pelajaran Malaysia (SPM). Mereka bukan secara melulu menceburi kerjaya keusahawanan kerana sebelum ini telah mempunyai pendidikan, pengalaman dan ahli keluarga yang menjadi peniaga berkongsi hal-hal berkaitan perniagaan. Oleh itu, mereka mampu menjalankan perniagaan berskala kecil walaupun bank dan agensi kerajaan tidak memainkan peranan yang penting dalam keusahawanan wanita. Apa yang jelas disini ialah pendidikan dapat membantu wanita melibatkan diri dalam kerjaya keusahawanan dan memberikan kehidupan keluarga lebih baik bagi menghadapi peningkatan kos sara hidup harian. Ini bermakna pendidikan adalah salah satu cara yang paling penting untuk menjauhkan masyarakat daripada hidup dalam kemiskinan kerana insan berpendidikan berkeupayaan mengenal pasti peluang dan berfikir secara kreatif demi mencapai kehidupan lebih baik. Justeru itu, jika Malaysia menghadapi kekurangan modal insan boleh memberi kesan kesejahteraan masyarakat kerana menurut Chin (2006) ketiadaan tenaga kerja mahir menjejaskan rantaian perusahaan kecil dan sederhana serta pelaburan langsung asing. Hal ini pernah berlaku di Pulau Pinang apabila pelabur asing tidak tertarik melabur di negeri tersebut sebaliknya lebih gemar melakukan pelaburan di Melaka dan Kedah di Kulim High Tech Park.

Maka usaha kerajaan untuk meningkatkan pengetahuan dan kemahiran keusahawanan pelajar di peringkat sekolah menengah supaya memula dan melaksanakan perniagaan dengan berkesan dan berobjektif seperti pengenalan Program Tunas Niaga adalah tepat. Pengenalan Program Tunas Niaga di sekolah mampu meningkatkan penguasaan Bumiputera sebagai kelompok bangsa majoriti negara dalam ekonomi menerusi keusahawanan. Maka usaha untuk membangunkan modal insan Bumiputera dalam pelbagai bidang ekonomi tidak boleh diabaikan begitu sahaja dan menjadi tanggungjawab kerajaan membantu memajukan mereka tanpa mengabaikan bangsa lain. Selaras dengan pengenalan Program Tunas Niaga, kerajaan telah memberi peruntukan ratusan ribuan ringgit untuk program ini setiap tahun sebagai dorongan

membangunkan modal insan Bumiputera menerusi penyediaan peluang-peluang pembelajaran keusahawanan secara “hands on” bagi melahirkan usahawan yang berdaya tahan, maju dan boleh bersaing dalam ekonomi negara. Maka kajian ini yakin pihak Bahagian Pembangunan Usahawan di bawah Perbadanan Memajukan Iktisad Negeri Terengganu telah menunjukkan komitmen yang sangat tinggi sebagai pengerak utama kepada usaha memacu ekonomi negara menerusi pembangunan modal insan pelajar sekolah melalui Program Tunas Niaga dan sewajarnya diteruskan sehingga muncul satu program lain yang lebih bersesuaian untuk mengantikannya pada masa hadapan.

KAWASAN DAN KAEDAH KAJIAN

Negeri Terengganu Darul Iman terletak di Pantai Timur Semenanjung Malaysia. Pada tahun 2013, terdapat seramai 113,796 pelajar sedang bersekolah di 143 buah Sekolah Menengah Kebangsaan (SMK) dan Sekolah Menengah (SM) di negeri Terengganu (Jabatan Pelajaran Negeri Terengganu 2013a). Dalam tempoh yang sama, terdapat seramai 1,826 pelajar telah mengikuti program kokurikulum berkaitan keusahawanan di 93 buah SMK dan SM (Jabatan Pelajaran Negeri Terengganu, 2013b). Bagaimanapun, kajian ini hanya memilih sebanyak 41 buah sekolah menengah yang dipilih secara rawak mudah. Jumlah pelajar yang menjadi peserta Program Tunas Niaga di sekolah ini adalah seramai 1,228 orang (Guru Pembimbing Program Tunas Niaga Sekolah Menengah Kebangsaan dan Sekolah Menengah 2014). Kajian ini menetapkan bilangan responden ialah seramai 410 orang pelajar yang mengikuti Program Tunas Niaga di 41 buah sekolah sebagai saiz sampel.

Saiz sampel tersebut melebihi cadangan yang dikemukakan oleh Krejcie dan Morgan (1970) kerana mereka mencadangkan populasi seramai 1,200 orang hanya memerlukan 291 orang responden. Punca kajian ini mengambil sampel melebihi cadangan Krejcie dan Morgan (1970) supaya dapatan lebih mewakili populasi dan mengurangkan ralat pensampelan iaitu perbezaan antara min sampel rawak dengan min populasi yang bertaburan secara normal. Ralat pensampelan menurun apabila saiz sampel (n) semakin menghampiri populasi (N) kerana sisihan piawai populasi akan berkurangan. Pengutipan data kajian dijalankan pada pertengahan

tahun 2014 dengan menggunakan kaedah instrumen dan temu bual tidak berstruktur. Tujuan kajian ini menggunakan kaedah instrumen atau borang soal selidik adalah untuk mengumpul data 410 pelajar yang menjadi peserta Program Tunas Niaga. Pensampelan rawak mudah digunakan dalam kajian ini supaya setiap pelajar mempunyai peluang yang sama rata untuk menjadi responden.

Setiap pelajar yang terpilih menjadi responden kajian diminta menyatakan darjah persetujuan skalalima mata (skala likert 5 mata) mereka terhadap item kenyataan dalam instrumen sama ada (1) sangat tidak setuju, (2) tidak setuju, (3) tidak pasti, (4) setuju dan (5) sangat setuju. Item instrumen terdiri daripada pengetahuan keusahawanan (15 item) dan kemahiran keusahawanan (11 item) yang telah mendapat pengesahan pakar dalam bidang keusahawanan. Instrumen dikumpul semula selepas semua responden selesai menjawab kesemua item kenyataan yang dikemukakan penyelidik kepada mereka. Manakala kaedah temu bual tidak berstruktur pula dijalankan terhadap guru pembimbing dan responden yang memegang jawatan dalam Program Tunas Niaga untuk mendapatkan maklumat terperinci mengenai pengurusan syarikat. Antara soalan yang ditanyakan dalam temu bual tidak berstruktur termasuklah masalah responden ketika mengikuti Program Tunas Niaga dan penyelesaiannya. Dari segi analisa data pula, kajian ini menggunakan Ujian Deskriptif melibatkan kekerapan (bilangan orang dan peratusan) untuk mengetahui profil demografi responden yang mengikuti Program Tunas Niaga. Hasil ujian ini dipamerkan dalam bahagian dapatan dan perbincangan melibatkan profil demografi responden. Kajian ini turut menggunakan Ujian Deskriptif melibatkan min, median (med), sisihan piawai dan peratusan untuk menjelaskan dapatan pengetahuan dan kemahiran keusahawanan peserta Program Tunas Niaga. Manakala Ujian-t Dua Sampel Bebas dan Ujian ANOVA Sehaladigunakan untuk melihat perbezaan pengetahuan dan kemahiran keusahawanan berdasarkan profil demografi responden. Hasil penemuan temu bual tidak berstruktur pula dinyatakan secara ringkas mengenai masalah responden ketika mengikuti Program Tunas Niaga dan penyelesaiannya. Hasil kajian ini adalah berdasarkan kepada maklum balas 379 responden walaupun pada asalnya seramai 410 orang terpilih sebagai sampel kerana terdapat segelintir dalam kalangan mereka tidak memulangkan semula instrumen.

DAPATAN KAJIAN DAN PERBINCANGAN

PROFIL DEMOGRAFI RESPONDEN

Perbadanan Memajukan Iktisad Negeri Terengganu menerusi salah satu bahagiannya iaitu Bahagian Pembangunan Usahawan diberikan tanggungjawab untuk melahirkan usahawan muda dalam kalangan pelajar sekolah menengah. Perbadanan Memajukan Iktisad Negeri Terengganu mengadakan Program Tunas Niagadi sekolah setelah menerima pengesyoran daripada Jabatan Pelajaran Terengganu, Yayasan Terengganu dan Jabatan Hal Ehwal Agama Terengganu. Pengetua akan memilih dan menamakan guru pembimbing untuk membimbing pelajar yang menjadi peserta Program Tunas Niaga dan mengendalikan syarikat di sekolah. Ahli-ahli syarikat terdiri daripada pelajar yang dipilih oleh pihak sekolah. Manakala modal syarikat disumbangkan oleh ahli-ahlinya yang menjadi pemegang saham. Syarikat Sendirian Berhad yang ditubuhkan di sekolah didaftarkan oleh Perbadanan Memajukan Iktisad Negeri Terengganu. Syarikat ini mesti dibubarkan antara bulan September hingga 31 Disember pada tahun penubuhannya. Pembubaran syarikat adalah secara sukarela untuk memenuhi peraturan yang ditetapkan dalam modul program. Guru pembimbing perlu menghantar buku laporan tahunan syarikat kepada Perbadanan Memajukan Iktisad Negeri Terengganu selewatnya pada bulan Januari tahun berikut sebelum dibuat penilaian. Buku laporan tahunan syarikat akan dinilai untuk pertandingan Konvensyen Program Tunas Niaga Peringkat Negeri Terengganu. Pemenang akan mewakili Negeri Terengganu ke pertandingan Konvensyen Program Tunas Niaga Peringkat Nasional.

Selain itu, Perbadanan Memajukan Iktisad Negeri Terengganu turut membina kiosk Program Tunas Niaga supaya peserta dapat menjalankan aktiviti perniagaan syarikat di sekolah dengan selamat dan selesa. Antara jenis barangan yang dijual di kiosk ialah makanan, minuman dan cenderahati. Guru pembimbing membeli sendiri barangan tersebut di pasaraya dan kedai borong. Bagaimanapun, ada juga syarikat mendapat bekalan daripada pembekal yang menghantar makanan (seperti nasi goreng dan nasi air) ke kiosk dan cenderahati pula dibuat sendiri oleh peserta dan guru pembimbing. Hasil keuntungan perniagaan akan dikongsi secara adil antara pemegang saham syarikat mengikut jumlah sumbangan modal mereka. Malahan, Perbadanan Memajukan Iktisad Negeri Terengganu (2011) telah

membelanjakan peruntukan sebanyak RM 776,068 untuk membina kiosk di 55 buah sekolah supaya peserta Program Tunas Niaga dapat menjalankan aktiviti perniagaan syarikat mereka sepanjang tahun. Peserta Program Tunas Niaga sebelum ini menjalankan aktiviti perniagaan syarikat di kaki lima sekolah.

Semasa pengumpulan data kajian ini dijalankan pada tahun 2014 terdapat seramai 287 responden perempuan dan 92 lelaki sedang mengikuti Program Tunas Niaga. Kebanyakannya (150 orang atau 39.58 peratus) adalah responden yang sedang mengikuti aliran kelas Sains, diikuti aliran lain-lain (seperti Agama dan Seni) (109 orang atau 28.76 peratus), Perdagangan (47 orang atau 12.40 peratus), Sastera (31 orang atau 8.18 peratus) dan Sains Pertanian (tujuh orang atau 1.85 peratus). Baki (35 orang atau 9.23 peratus) responden tidak mengikuti mana-mana aliran kerana sekolah mereka masih belum menyediakan aliran kelas untuk pelajar Tingkatan Satu, Dua dan Tiga. Dari segi kerjaya bapa responden pula, majoritinya (139 orang atau 36.68 peratus) bekerja dalam sektor kerajaan, lain-lain pekerjaan (seperti kerja kampung dan pertanian) (119 orang atau 31.40 peratus) mencari rezeki sendiri (79 orang atau 20.84 peratus) dan di syarikat swasta (42 orang atau 11.08 peratus). Manakala dari segi keaktifan responden, majoritinya (291 orang atau 76.78 peratus) aktif menghadiri diri mengikuti program ini yang diadakan pada hari Selasa setiap minggu dan aktiviti luar kelas dan sekolah. Namun begitu, ada segelintir (88 orang atau 23.22 peratus) responden tidak aktif mengikuti program ini. Keadaan ini berlaku kerana terdapat sekolah masih belum menjalankan aktiviti dan responden pulasibuk melaksanakan tugas lain (seperti aktiviti sukan, pegawai dan ketua kelas) menyebabkan mereka gagal melibatkan diri secara cergas dalam Program Tunas Niaga.

PENGETAHUAN DAN KEMAHIRAN KEUSAHAWANAN

Bagi meningkatkan modal insan pelajar sekolah menengah yang mengikuti Program Tunas Niaga, beberapa seminar dan latihan keusahawanan telah dianjurkan oleh pihak Perbadanan Memajukan Iktisad Negeri Terengganu. Seminar dan latihan keusahawanan adalah penting kepada pelajar sekolah yang menjadi peserta Program Tunas Niaga untuk memahami dan memahirkan diri tentang selok-belok menguruskan syarikat dan menjalankan perniagaan. Hal ini penting untuk memberi pendedahan awal

kepada peserta program tentang keusahawanan supaya mereka kurang merasa segan, malu dan tidak berani menggunakan ilmu pengetahuan dan kemahiran sekiranya ingin menjalankan perniagaan kelak. Malah, ilmu pengetahuan dan kemahiran yang diperolehi peserta ketika mengikuti seminar dan latihan keusahawanan dapat dikongsi bersama dengan rakan-rakan daripada sekolah lain dan menggunakannya jika ingin menjalankan perniagaan secara usahasama dalam komuniti mereka.

Di samping itu, seminar dan latihan keusahawanan yang disertai oleh peserta Program Tunas Niaga secara sepenuh masa membolehkan mereka memberi komitmen penuh dalam setiap aktiviti program. Maka setiap peserta boleh memahami keusahawanan dengan baik kerana seminar dan latihan memberi pelbagai maklumat mengenai pengurusan perniagaan. Selain itu, seminar Ahli Lembaga Pengarah Program Tunas Niaga turut diadakan kepada peserta yang terpilih mewakili sekolah mereka. Tujuan pihak Perbadanan Memajukan Iktisad Negeri Terengganu mengadakan seminar ini ialah untuk memberi pendedahan kepada peserta mengenai penubuhan syarikat dan menyediakan rancangan perniagaan di sekolah. Seminar ini juga mempunyai tujuan untuk memberi pengetahuan kepada Ahli Lembaga Pengarah mengenai tugas mereka dalam syarikat yang ditubuhkan di sekolah. Kehadiran peserta ke seminar ini membolehkan mereka membuat laporan

tahunan syarikat yang akan dibentangkan pada penghujung setiap tahun.

Sehubungan itu, penyertaan pelajar sekolah menengah sebagai peserta dalam pelbagai seminar dan latihan Program Tunas Niaga telah memberi banyak pendedahan kepada mereka mengenai perniagaan dan menguruskan syarikat yang pada mulanya tidak mempunyai ilmu pengetahuan dan kemahiran keusahawanan. Hal ini menunjukkan bahawa pelajar sekolah yang menyertai Program Tunas Niaga dapat memperkasakan diri mereka. Bagi mengukur tahap pengetahuan keusahawanan pelajar yang menjadi peserta Program Tunas Niaga dan terpilih menjadi responden, terdapat sebanyak 15 item pernyataan digunakan dalam instrumen kajian ini dan nilai purata min keseluruhan ialah 4.05 atau pada Skala 4 (setuju), manakala peratusan kekerapan jawapan kebanyakannya (76.8 peratus) berskala 4. Berdasarkan kepada hasil analisis deskriptif mendapati responden sememangnya bersetuju bahawa mereka mempunyai pengetahuan keusahawanan setelah mengikuti Program Tunas Niaga. Antara item pernyataan yang digunakan dalam instrumen kajian ini termasuklah "Saya tahu idea perniagaan yang baik"; "Saya tahu kehidupan seorang usahawan"; "Saya tahu peranan persatuan perniagaan"; "Saya tahu hal-hal pentadbiran perniagaan"; "Saya tahu badan yang mempromosikan keusahawanan"; dan lain-lain sepertimana ditunjukkan pada Jadual 1.

JADUAL 1. Tahap pengetahuan keusahawanan

Bil.	Item pernyataan	Min	Med	Sisihan piawai	Kekerapan (%)				
					1	2	3	4	5
1	Saya tahu idea perniagaan yang baik	3.56	3.00	0.86	1.8	4.2	44.6	34.6	14.8
2	Saya tahu kehidupan seorang usahawan	3.76	4.00	0.84	1.6	2.9	31.7	45.4	18.5
3	Saya tahu peranan persatuan perniagaan	3.64	4.00	0.81	1.3	4.2	36.9	44.1	13.5
4	Saya tahu hal-hal pentadbiran perniagaan	3.39	3.00	0.79	1.1	7.4	51.7	31.4	8.4
5	Saya tahu badan yang mempromosikan keusahawanan	3.47	3.00	0.81	1.3	6.3	45.9	36.7	9.8
6	Saya tahu tempat pendaftaran perniagaan milik kerajaan	3.41	3.00	0.85	1.6	7.9	50.4	28.5	11.6
7	Saya tahu cara mendapatkan bantuan modal untuk memulakan perniagaan	3.67	4.00	0.81	0.8	4.5	36.9	42.7	15.0
8	Saya tahu agensi yang memberikan khidmat nasihat untuk memulakan perniagaan	3.49	3.00	0.86	1.8	6.6	44.6	34.8	12.1
9	Saya tahu agensi yang menawarkan bantuan modal untuk memulakan perniagaan	3.57	4.00	0.82	1.6	4.7	41.2	40.4	12.1
10	Saya tahu selok-belok yang diperlukan untuk memulakan perniagaan sendiri	3.51	4.00	0.82	1.6	6.9	40.1	42.0	9.5
11	Saya mahu menambahkan lagi pengetahuan perniagaan	4.29	4.00	0.77	0.5	1.8	10.3	42.7	44.6
12	Saya masih kekurangan pengalaman keusahawanan	3.93	4.00	0.90	1.6	6.1	17.4	48.0	26.9
13	Saya masih kekurangan maklumat keusahawanan	3.87	4.00	0.92	1.8	6.1	20.1	47.5	24.5

bersambung ...

... sambungan

14	Saya tidak tahu perkara perundangan dalam bidang keusahawanan	2.65	3.00	0.97	13.2	27.7	42.7	13.2	3.2
15	Saya yakin pendidikan keusahawanan tidak penting untuk menjadi usahawan	3.99	4.00	1.06	2.9	7.1	17.4	33.0	39.6
	Purata	4.05	4.00	0.50	0.0	0.8	7.7	76.8	14.8

Bagi konteks kemahiran keusahawanan responden pula, terdapat sebanyak 11 item pernyataan digunakan dalam instrumen kajian ini dan bacaan nilai purata min keseluruhan adalah 4.00 pada Skala 4 (setuju), manakala peratusan kekerapan jawapan kebanyakannya (70.7) berada di Skala 4. Hasil analisis ini mendapati responden bersetuju bahawa mereka mempunyai kemahiran keusahawanan setelah mengikuti Program Tunas Niaga. Malahan, responden yakin kejayaan perniagaan bergantung kepada kemahiran keusahawanan. Hal ini disokong dengan hasil kajian mengenai item pernyataan "Saya yakin kejayaan perniagaan bergantung kepada kemahiran keusahawanan" mempunyai nilai min paling tinggi iaitu 4.07 di Skala 4 (setuju) berbanding item lain-lain yang berada dalam instrumen kajian ini sepertimana ditunjukkan pada Jadual 2.

Bagaimanapun, terdapat tujuh item pernyataan yang mencatatkan nilai min di Skala 3 (tidak pasti) iaitu "Saya boleh menyediakan pelan perniagaan"; "Saya boleh mendapatkan lesen perniagaan dari agensi kerajaan"; "Saya tidak mahir dalam mengenal pasti peluang perniagaan"; "Saya tidak berkebolehan mengumpul maklumat untuk menganggarkan potensi jualan seperti ramalan jualan"; "Saya tidak berkebolehan menyediakan unjuran penyata seperti penyata aliran tunai"; dan "Saya tidak berkebolehan mengubah sesuatu idea menjadi lebih menarik." Apabila timbul perasaan tidak pasti, maka sekaligus mencerminkan bahawa Program Tunas Niaga sama ada dijalankan di dalam dan luar sekolah masih lagi rapuh untuk mendidik responden supaya mempunyai pelbagai kemahiran keusahawanan.

JADUAL 2. Tahap kemahiran keusahawanan

Bil.	Item pernyataan	Min	Med	Sisihan piawai	Kekerapan (%)				
					1	2	3	4	5
1	Saya ada kemahiran keusahawanan	3.54	4.00	0.86	2.6	4.2	41.7	39.1	12.4
2	Saya boleh memulakan perniagaan	3.67	4.00	0.76	0.5	2.9	38.5	45.1	12.9
3	Saya boleh menguruskan perniagaan	3.72	4.00	0.76	0.3	3.4	34.8	47.2	14.2
4	Saya boleh menyediakan pelan perniagaan	3.42	3.00	0.76	1.1	4.5	54.1	31.7	8.7
5	Saya berkeupayaan berkomunikasi dengan baik	3.79	4.00	0.80	1.3	2.6	29.3	49.6	17.2
6	Saya boleh mendapatkan lesen perniagaan dari agensi kerajaan	3.51	3.00	0.85	2.1	5.8	42.5	38.3	11.3
7	Saya yakin kejayaan perniagaan bergantung kepada kemahiran keusahawanan	4.07	4.00	0.82	0.5	4.2	14.8	48.8	31.7
8	Saya tidak mahir dalam mengenal pasti peluang perniagaan	3.13	3.00	0.90	4.5	15.3	48.8	25.6	5.8
9	Saya tidak berkebolehan mengumpul maklumat untuk menganggarkan potensi jualan seperti ramalan jualan	3.12	3.00	0.94	5.0	16.6	47.8	23.0	7.7
10	Saya tidak berkebolehan menyediakan unjuran penyata seperti penyata aliran tunai	3.08	3.00	0.91	5.3	15.6	51.5	21.6	6.1
11	Saya tidak berkebolehan mengubah sesuatu idea menjadi lebih menarik	3.39	3.00	0.95	3.4	11.3	38.8	35.4	11.1
	Purata	4.00	4.00	0.54	0.0	0.0	14.8	70.7	14.5

Berdasarkan kepada hasil kajian, dapat disimpulkan bahawa responden setuju mereka mempunyai pengetahuan dan kemahiran keusahawanan setelah mengikuti Program Tunas Niaga. Hasil kajian ini juga memberi gambaran penyertaan responden dalam Program Tunas Niaga dilihat sangat penting untuk mencapai objektif

program pembangunan insan dalam bidang keusahawanan. Seminar dan latihan dalam Program Tunas Niaga dirancang oleh pihak Perbadanan Memajukan Iktisad Negeri Terengganu untuk memberi pendedahan kepada responden tentang budaya keusahawanan ke arah melahirkan usahawan baharu pada masa hadapan. Justeru itu,

penyertaan responden dalam Program Tunas Niaga bukan sahaja boleh membantu mereka menambah kekuatan diri, malah dapat mengisi masa terluang dengan kegiatan kokurikulum yang lebih berfaedah di sekolah.

PERBEZAAN PENGETAHUAN DAN KEMAHIRAN KEUSAHAWANAN MENGIKUTI PROFIL DEMOGRAFI RESPONDEN

Pembangunan modal insan menerusi pendidikan keusahawanan merupakan satu cara penting untuk menyediakan pelajar sekolah menengah ke arah ekonomi moden, di mana pengetahuan dan kemahiran keusahawanan menjadi fokus utama kerajaan. Oleh itu, kerajaan mewujudkan platform seperti Program Tunas Niaga supaya dapat memainkan peranan yang penting untuk memberi pendidikan keusahawanan bagi menggalakan aktiviti keusahawanan dalam kalangan pelajar sekolah menengah. Namun begitu, pelajar yang menjadi peserta Program Tunas Niaga mungkin memperoleh pengetahuan dan kemahiran keusahawanan yang berbeza berdasarkan demografi iaitu gender, aliran kelas dan pekerjaan bapa kerana menurut Keogh dan Galloway (2004) usahawan tidak lahir secara semula jadi atau diwarisi. Menurut mereka keusahawanan boleh dibentuk dari usia muda melalui sistem pendidikan dan sokongan keluarga.

Pada umumnya skor min pengetahuan keusahawanan responden perempuan (min = 12.15 dan sisihan piawai = 2.11) yang menyertai Program Tunas Niaga lebih tinggi berbanding lelaki (min = 11.89 dan sisihan piawai = 2.45). Hasil Ujian-t Dua Sampel Bebas pula mendapati tidak wujud perbezaan min yang signifikan ($t = -0.97$, $p > 0.05$) antara pengetahuan keusahawanan responden perempuan dengan lelaki. Manakala dari segi kemahiran keusahawanan pula, responden lelaki mempunyai skor lebih tinggi (min = 21.78 dan sisihan piawai = 4.05) berbanding perempuan (min = 21.61 dan sisihan piawai = 3.52). Namun begitu, hasil Ujian-t Dua Sampel Bebas mendapati tidak wujud perbezaan min yang signifikan ($t = 3.95$, $p > 0.05$) antara kemahiran keusahawanan responden lelaki dengan perempuan. Berdasarkan kepada hasil Ujian-t Dua Sampel Bebas mendapati pembelajaran keusahawanan secara "on the job training" menerusi Program Tunas Niaga dapat memberi pengetahuan dan kemahiran keusahawanan yang sama kepada responden lelaki dan perempuan. Dapatan ini menyamai penemuan kajian Norasmah dan Sumathy (2012) yang mendapati kemahiran

keusahawanan antara peniaga berketurunan India lelaki dan perempuan adalah sama.

Selain itu, skor min pengetahuan keusahawanan responden yang mengikuti aliran kelas Sains Pertanian (min = 12.43 dan sisihan piawai = 1.51) lebih tinggi berbanding Perdagangan (min = 12.32 dan sisihan piawai = 1.94), Sains (min = 12.12 dan sisihan piawai = 2.29), aliran lain-lain (seperti Agama dan Seni) (min = 11.93 dan sisihan piawai = 1.93) dan Sastera (min = 11.26 dan sisihan piawai = 2.92). Hasil Ujian ANOVA Sehalu mendapati tidak wujud perbezaan min yang signifikan ($F = 1.34$, $p > 0.05$) antara pengetahuan keusahawanan responden mengikuti aliran kelas Sains Pertanian, Perdagangan, Sains, aliran lain-lain (seperti Agama dan Seni) dan Sastera. Dapatan kajian ini mendapati skor min kemahiran keusahawanan responden yang mengikuti aliran kelas Sains Pertanian (min = 23.00 dan sisihan piawai = 2.94) lebih tinggi berbanding Sastera (min = 21.97 dan sisihan piawai = 4.04), aliran lain-lain (seperti Agama dan Seni) (min = 21.87 dan sisihan piawai = 3.39), Perdagangan (min = 21.72 dan sisihan piawai = 3.55) dan Sains (min = 21.43 dan sisihan piawai = 3.86). Namun begitu, hasil Ujian ANOVA Sehalu mendapati tidak wujud perbezaan min yang signifikan ($F = 0.56$, $p > 0.05$) antara kemahiran keusahawanan responden yang mengikuti aliran kelas Sains Pertanian, Sastera, aliran lain-lain (seperti Agama dan Seni), Perdagangan dan Sains. Hasil analisis ANOVA Sehalu mendapati usaha yang dijalankan oleh pihak Perbadanan Memajukan Iktisad Negeri Terengganu mengadakan Program Tunas Niaga di sekolah menengah kelolaan Kementerian Pendidikan, Yayasan Terengganu dan Jabatan Hal Ehwal Agama Islam dapat memberipengetahuan dan kemahiran keusahawanan yang sama kepada responden walaupun mereka berlainan aliran kelas.

Selain itu, hasil kajian mendapati skor min pengetahuan keusahawanan responden mempunyai bapa bekerja di syarikat swasta (min = 12.76 dan sisihan piawai = 1.92) lebih tinggi berbanding pekerjaan lain-lain (seperti kerja kampung dan pertanian) (min = 12.34 dan sisihan piawai = 1.93), bekerja sendiri (min = 12.02 dan sisihan piawai = 2.37) dan kerajaan (min = 11.69 dan sisihan piawai = 2.32). Hasil Ujian ANOVA Sehalu mendapati wujud perbezaan min yang signifikan ($F = 3.45$, $p < 0.05$) antara pengetahuan keusahawanan responden mempunyai bapa bekerja di syarikat swasta, pekerjaan lain-lain (seperti kerja kampung dan pertanian), bekerja sendiri dan kerajaan. Hasil

Ujian *Post Hoc* ANOVA Tukey mendapati wujud perbezaan pengetahuan keusahawanan antara responden mempunyai bapa bekerja kerajaan dan swasta. Manakala skor min kemahiran keusahawanan pula, responden mempunyai bapa bekerja sendiri (min = 22.39 dan sisihan piawai = 3.49) lebih tinggi berbanding bekerja di syarikat swasta (min = 21.73 dan sisihan piawai = 3.42), pekerjaan lain-lain (seperti kerja kampung dan pertanian)(min = 21.69 dan sisihan piawai = 3.66) dan kerajaan (min = 21.17 dan sisihan piawai = 3.76). Namun begitu, hasil Ujian ANOVA Sehalu mendapati tidak wujud perbezaan min kemahiran keusahawanan yang signifikan ($F = 1.93$, $p > 0.05$) antara responden mempunyai bapa bekerja sendiri, syarikat milik swasta, pekerjaan lain-lain (seperti kerja kampung dan pertanian) dan kerajaan. Berdasarkan kepada hasil Ujian ANOVA Sehalu kajian ini mendapati responden mempunyai bapa bekerja di syarikat swasta dan kerajaan mempunyai pengetahuan keusahawanan yang berbeza. Dengan kata lain, Program Tunas Niaga memberikan pengetahuan keusahawanan lebih baik kepada responden mempunyai bapa bekerja di syarikat swasta berbanding kerajaan. Namun begitu, program ini memberikan kemahiran keusahawanan yang sama kepada responden walaupun bapa mereka bekerja kerajaan, syarikat swasta, sendiri atau pekerjaan lain-lain.

MASALAH RESPONDEN KETIKA MENGIKUTI PROGRAM TUNAS NIAGA DAN PENYELESAIANNYA

Apabila responden menyertai Program Tunas Niaga, mereka bukan sahaja akan memperoleh faedah malah menghadapi masalah. Antara masalah yang diketahui wujud dalam Program Tunas Niaga ialah ada sekolah tidak aktif menjalankan program ini dan responden sibuk mengikuti tugas lain. Sekolah mempunyai Program Tunas Niaga yang tidak aktif telah menyebabkan ada responden gagal melabur dalam syarikat. Malahan, ada sekolah masih belum menjalankan Program Tunas Niaga menyebabkan responden tidak aktif mengikuti program ini. Selain itu, ada juga responden yang menjadi peserta Program Tunas Niaga diberikan tugas lain (seperti aktiviti sukan, pegawai dan ketua kelas) menyebabkan mereka gagal menghadiri penjumpaan mingguan secara tetap pada setiap hari Selasa. Keadaan ini tidak dapat membantu menyuburkan potensi responden kerana menyulitkan mereka untuk menghadiri diri dalam aktiviti

Program Tunas Niaga. Keadaan menjadi bertambah rumit sekiranya responden tidak hadir mengikuti program ini secara berterusan kerana boleh menyebabkan penyertaan sebagai peserta dibatalkan. Justeru itu, pihak sekolah sewajarnya memberikan responden ruang dan masa supaya mereka dapat mengikuti aktiviti Program Tunas Niaga. Program ini sangat sesuai untuk responden sebagai langkah awal mengenali kerjaya keusahawanan dan mampu menjadi pemangkin utama ke arah melahirkan generasi muda yang berdikari.

Selain itu, terdapat juga responden tidak pernah menyertai aktiviti atau kegiatan luar kelas program ini. Sikap pengetua yang malas menggalakkan responden supaya mengikuti Program Tunas Niaga menjadi punca program ini di sekolah tidak dapat bergerak dengan lebih baik. Malahan, ada juga guru pembimbing Program Tunas Niaga mengambil responden menyertai program ini mengikut kehendak hatinya boleh menyebabkan remaja lain di sekolah yang mempunyai potensi dan bakat keusahawanan tersisih. Sikap negatif ini mengakibatkan kehilangan pelajar yang mempunyai potensi menjadi usahawan muda kerana bakat terpendam mereka tidak dapat dicungkil dan diasuh menerusi Program Tunas Niaga. Oleh itu, pihak Perbadanan Memajukan Iktisad Negeri Terengganu perlu memantau pergerakan Program Tunas Niaga supaya perkara ini tidak berulang pada masa hadapan. Dalam masa yang sama, Perbadanan Memajukan Iktisad Negeri Terengganu perlulah mengambil berat pembelajaran peserta Program Tunas Niaga di sekolah supaya bakat mereka tidak tercicir dan merugikan negara. Pengambilan peserta program ini dalam kalangan pelajar mesti dibuat mengikut cara dan kaedah yang telah ditetapkan.

KESIMPULAN

Kerajaan mengadakan Program Tunas Niaga atau PROTUNE di sekolah menengah adalah untuk membangunkan modal insan pelajar supaya dapat memperkasakan ekonomi menerusi pembudayaan keusahawanan. Program ini boleh membimbing pelajar menguruskan syarikat dan menyediakan perkhidmatan perniagaan yang menepati kehendak pasaran. Dalam masa yang sama, program ini mampu melahirkan usahawan muda yang mempunyai pengetahuan dan kemahiran keusahawanan mengikut hasrat kerajaan untuk melihat generasi muda dapat membina kehidupan masa hadapan lebih baik. Keusahawanan merupakan satu kerjaya

yang boleh menjana pendapatan generasi muda dan mengurangkan kebergantungan mereka kepada peluang pekerjaan dalam sektor kerajaan dan swasta selepas menamatkan persekolahan atau pengajian. Bagaimanapun, kerajaan perlu memperkasakan lagi program ini dengan menyediakan peruntukan tahunan yang mencukupi secara tetap dan memantau kegiatan di sekolah untuk memastikan guru pembimbing mengambil pelajar sebagai peserta dan menguruskan syarikat mengikut garis panduan.

Di negara membangun seperti Malaysia, penghalang utama pelajar lepasan sekolah menengah untuk mendapatkan pekerjaan adalah kerana mereka kekurangan pengetahuan dan kemahiran berharga jika ingin memulakan perniagaan sendiri atau yang diperlukan majikan. Malahan, kekurangan pengetahuan dan kemahiran keusahawanan boleh menyebabkan pelajar lepasan sekolah menengah terperangkap dalam kitaran pekerjaan peringkat rendah dan laluan kepada peluang pendidikan lanjutan. Mengikut laporan Jabatan Perangkaan Malaysia (2011) mendapati golongan pelajar lepasan Sijil Pelajaran Malaysia (SPM) mencatatkan bilangan agak tinggi mendaftar sebagai pencari kerja. Laporan tersebut mengakui pencari kerja lepasan SPM masih menunggu pekerjaan adalah sebanyak 28.9 peratus (2006) 30.0 peratus (2007), 26.0 peratus (2008), 35.0 peratus (2009) dan 31.9 peratus (2010). Manakala kumpulan umur 15 hingga 19 tahun yang masih belum mendapat pekerjaan adalah sebanyak 6.7 peratus (2006), 7.1 peratus (2007), 7.6 peratus (2008), 10 peratus (2009) dan 8.9 peratus (2010). Laporan yang dikeluarkan oleh Jabatan Perangkaan Malaysia (2011) tentang jumlah pelajar lepasan SPM mencari pekerjaan secara tidak langsung mempengaruhi kadar pengangguran kerana ada dalam kalangan mereka masih tidak bekerja mana-mana sektor. Ada kemungkinan pelajar lepasan sekolah masih menunggu pekerjaan kerana tidak mempunyai pengetahuan dan kemahiran yang diperlukan pasaran. Biasanya, pelajar lepasan sekolah menengah hanya mampu untuk mendapatkan pekerjaan bergaji rendah dan kurang potensi memajukan diri serta kemajuan negara.

Penemuan kajian ini memberikan gambaran bahawa program dan pelaburan kerajaan untuk membangunkan modal insan negara yang bermula dari peringkat sekolah dalam bidang keusahawanan,

berupaya memberi pulangan dan kesan positif kepada pembangunan negara. Penemuan kajian ini diharapkan dapat menyediakan maklumat berguna kepada Perbadanan Memajukan Iktisad Negeri Terengganu, Yayasan Terengganu, Jabatan Hal Ehwal Agama Terengganu, Kementerian Pendidikan, Kementerian Kewangan dan pihak yang berkenaan bagi merangka aktiviti dengan lebih berkesan untuk memupuk budaya keusahawanan dalam kalangan peserta Program Tunas Niaga. Selain itu, penemuan kajian ini juga diharapkan mampu merangsang pihak pengelola Program Tunas Niaga dan pengeraknya agar dapat memainkan peranan lebih aktif dalam mengadakan aktiviti-aktiviti keusahawanan di sekolah supaya pelajar mampu melakukan kerja sehingga menghasilkan nilai ekonomi. Dalam pada itu, penemuan kajian ini diharapkan mampu memberi kesedaran kepada ibubapa mengenai kepentingan Program Tunas Niaga kepada anak-anak kerana program tersebut boleh mencungkil bakat dan minat keusahawanan dan seterusnya menggalakkan mereka melibatkan diri secara aktif dalam kerjaya keusahawanan. Pada masa akan datang, penyelidik lain diharapkan dapat melakukan kajian terhadap penglibatan pelajar sekolah menengah yang mengikuti program keusahawanan supaya boleh membantu melahirkan dan membudayakan keusahawanan dalam kalangan masyarakat.

RUJUKAN

- Afiah Sheikh Ismail & Nor Aishah Buang. 2019. Development of entrepreneurship intentions among school students in Malaysia. *Indonesian Journal on Learning and Advanced Education* 1 (1): 48-53.
- Chin Yee Wah. 2006. Penang small and medium enterprises: Struggle, accommodation and challenges. *Jurnal Akademika* 69 (Julai): 17-35.
- Esmalaily Muhamad Akhsan & Norasmah Othman. 2019. Hubungan antara kemahiran keusahawanan dengan tekad keusahawanan dalam kalangan pelajar Sekolah Menengah Kebangsaan Agama (SMKA). *International Journal of Education, Psychology and Counseling* 4 (31): 305-317.
- Guru Pembimbing Program Tunas Niaga sekolah menengah kebangsaan dan sekolah menengah. 2014. *Senarai ahli Program Tunas Niaga*. Guru pembimbing Program Tunas Niaga sekolah menengah kebangsaan dan sekolah menengah di Negeri Terengganu.

- Haryati Shafii, Sharifah Meryam Shareh Musa & Zakila Abd Rahman. 2009. Pembangunan modal insan ke arah meningkatkan kualiti hidup masyarakat. Working paper presented at International Conference on Human Capital Development (ICONHCD), on the 25-27 May, Kuantan, Pahang.
- Hui Shan Lee, Wai Mun Har & Sin Yee Lee. 2020. Impacts of lower and upper secondary vocational education on economic growth. *Journal of Technical Education and Training* 12 (1): 76-81.
- Jabatan Pelajaran Negeri Terengganu. 2013a. *Bilangan Murid dan Sekolah Menengah Negeri Terengganu*. Jabatan Pelajaran Negeri Terengganu.
- Jabatan Pelajaran Negeri Terengganu. 2013b. *Bilangan Ahli Kelab Usahawan Muda di Negeri Terengganu*. Jabatan Pelajaran Negeri Terengganu.
- Jabatan Perangkaan Malaysia. 2011. *Buku Tahunan Perangkaan Malaysia 2010*. Jabatan Perangkaan Malaysia.
- Kementerian Pendidikan Malaysia. 2001. *Pembangunan Pendidikan 2001-2010: Perancangan Bersepadu Penjana Kecemerlangan Pendidikan*. Kementerian Pendidikan Malaysia.
- Kementerian Pelajaran Malaysia. 2008a. *Pengenalan kepada sekolah menengah*. Portal rasmi Kementerian Pelajaran Malaysia. Retrieved on: 8 Januari 2013. http://www.moe.gov.my/tayang.php?laman=pgenal_menengah.
- Kementerian Pelajaran Malaysia. 2008b. *Mata pelajaran sekolah menengah*. Portal rasmi Kementerian Pelajaran Malaysia. Retrieved on: 8 Januari 2013. http://www.moe.gov.my/tayang.php?laman=mata_pelajaran_menengah
- Keogh, W. & Galloway, L. 2004. Teaching enterprise in vocational disciplines: Reflecting on positive experience. *Management Decision* 42 (3/4): 531-542.
- Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. 1970. Determine sample size for research activities. *Education and Psychological Measurement* 30: 608.
- Mohd Fauzi Hamat & Mohd Khairul Naim Che Nordin. 2012. Tinjauan kepentingan pembangunan modal insan di Malaysia. *Jurnal Al-Tamaddun* 7 (1): 75-89.
- Mohamad Kamil Abd Majid & Rahimin Affandi Abd Rahim. 2009. Perubahan sosial dan impaknya terhadap pembentukan modal insan menurut Ibn Khaldun. *Jurnal Hadhari* 1: 45-76.
- Norasmah Othman & Sumathy Panniappan. 2012. Profil keusahawanan peniaga India di Malaysia. *Jurnal Akademika* 82 (1): 103-111.
- Nor Aishah Buang & Yap Poh Moi. 2002. Kesediaan guru-guru Perdagangan di Wilayah Persekutuan dari aspek pengetahuan kaedah pengajaran dan sikap terhadap pengajaran subjek pengajian keusahawanan. *Jurnal Teknologi* 37(E): 1-16.
- Noorazman Abd. Samad, Mohd Shahzuan Ghazalan, Wan Mohd Rashid Wan Ahmad, Affero Ismail, Hairuddin Harun, Mohd Erfy Ismail, Mohd Hasril Amiruddin & Nizamuddin Razali. 2019. Level of readiness to become entrepreneurs among lifelong learning programmes participants in Malaysian community colleges. *Journal of Technical Education and Training* 11 (1): 143-150.
- Norfadhilah Nasharudin & Halimah Harun. 2010. Aspirasi kerjaya keusahawanan dalam kalangan pelajar Institusi Pengajian Tinggi Awam. Universiti Kebangsaan Malaysia. *Jurnal Pendidikan Malaysia* 35 (1): 11-17.
- Perbadanan Memajukan Iktisad Negeri Terengganu. 2011. Program Usahawan Muda. Perbadanan Memajukan Iktisad Negeri Terengganu.
- Perbadanan Memajukan Iktisad Negeri Terengganu. 2012. *Pembangunan modal insan Program Usahawan Muda (PUM) Negeri Terengganu Tahun 2012*. Perbadanan Memajukan Iktisad Negeri Terengganu.
- Suraiya Ishak, Ahmad Rafli Che Omar, Fahrudin Mustafa Al Bakri & Lokhman Hakim Osman. 2018. Amalan pembelajaran dan kesannya terhadap pembentukan pengetahuan serta kemahiran perniagaan dalam kalangan Generasi Z. *GEOGRAFA OnlineTM Malaysian Journal of Society and Space* 14 (1): 15-28.
- Unit Perancang Ekonomi. 2001. *Rangka Rancangan Jangka Panjang Ketiga 2001-2010*. Jabatan Perdana Menteri Malaysia.
- Ura Pin @ Chum, Norasmah Othman & Jamil Ahmad. 2010. Penilaian Program Perintis Usahawan (PPU) di sekolah rendah. Kertas kerja dibentangkan di Prosiding Seminar Penyelidikan Siswazah anjuran Fakulti Pendidikan, Universiti Kebangsaan Malaysia. Prosiding Seminar Penyelidikan Siswazah Jilid 3, 173-192.
- Te Tie Seng, Arnida Abdullah & Abdullah Mat Rashid. 2019. Pengaruh faktor terpilih terhadap aspirasi kerjaya keusahawanan dalam kalangan pelajar kolej komuniti. *Akademika* 89 (3): 41-52.
- Wan Mohd Zaifurin Wan Nawang & Ibrahim Mamat. 2019. Faktor-faktor penentu kecenderungan keusahawanan dalam kalangan pelajar sekolah menengah. *Akademika* 89 (2): 3-15.
- Wan Mohd Zaifurin Wan Nawang & Ibrahim Mamat. 2020. The influence of predictor factors on entrepreneurship career inclination: Benefit of entrepreneurship career as a mediator. *Sains Humanika* 12 (2): 61-69.
- Yap Kwee Leng & Nor Aishah Buang. 2019. The involvement in tunas niaga activities and the entrepreneurial attitude among secondary schools. *Indonesian Journal on Learning and Advanced Education* 1 (1): 15-25.
- Zarina Md Nor & Zuraida Ramli. 2016. A glimpse at women entrepreneurs in Penang. *Jurnal Akademika* 86 (2): 79-86.

Wan Mohd Zaifurin Wan Nawang
Institut Darul Iman
Universiti Sultan Zainal Abidin,
Kampus Gong Badak,
21300 Kuala Nerus,
Terengganu. Malaysia.
Email: wzaifurin@yahoo.com

Ibrahim Mamat
Fakulti Sains Sosial Gunaan
Universiti Sultan Zainal Abidin,
Kampus Gong Badak,
21300 Kuala Nerus,
Terengganu. Malaysia.
Email: mibrahim@gmail.com

Nor Hayati Sa'at (corresponding author)
Fakulti Perniagaan, Ekonomi dan Pembangunan Sosial
Universiti Malaysia Terengganu,
21030 Kuala Nerus,
Terengganu. Malaysia.
Email: norhayati@umt.edu.my

Received: 5 April 2017
Accepted: 27 January 2022